

Zpráva o stavu politických a občanských práv

LEDEN — PROSINEC 2023

Ve zkratce

V informování o využívání moderních technologií ve své práci je dlouhodobě netransparentní Policie ČR – zbytečně tají důležité informace a technologie využívá bez dostatečného právního základu. V oblasti digitalizace stát přehlíží potřeby digitálně vyloučených občanů, což může vést ke zvyšování sociálního napětí s řadou politických důsledků. V případě řady veřejných institucí i nadále převládá restriktivní přístup k poskytování informací. Úřady se raději soudí i tehdy, když je zřejmé, že soud prohraje. Lze ocenit ústup vlády od represivního boje s dezinformacemi směrem k aktivní pozitivní strategické komunikaci. V oblasti svobody projevu

však panuje právní nejistota v případech trestání verbálních projevů – při nejasném výkladu trestného činu podpory a propagace terorismu hrozí občanům vězení za společensky méně závažné verbální projevy. Vládní varování před verbálními trestnými činy je právně neurčité a vyvolává tak „mrazivý efekt“, omezující svobodu projevu.

experti a expertky: JUDr. Jan Hořeňovský; JUDr. RNDr. Jitka Jelínková, Ph.D.; Ing. Mgr. Oldřich Kužílek; Mgr. et Mgr. Jan Vobořil, Ph.D.

koordinátor pracovní skupiny: Mgr. et Mgr. Lukáš Kraus, Ph.D.

Hlavní zjištění

Policie využívá nové technologie netransparentně

Policie České republiky začíná využívat nové technologie tajně a bez veřejné kontroly, dostatečné právní regulace, jakož i bez zpracování povinné dokumentace (zejména zhodnocení dopadu na ochranu osobních údajů) před začátkem jejich využívání. V roce 2023 se to týkalo například zjištění o využívání informačního biometrického systému IS DPO, ale totéž platí i pro chybějící právní úpravu využívání kriminalistické databáze DNA nebo například systému Centrální automatická kontrola vozidel. Netransparentní je i využívání kamerových systémů, např. v Praze.

Roste riziko digitálního vyloučení

HROZBA!

Stát v roce 2023 pokračoval v „digitalizaci českých občanů“. Povinné zavedení datových schránek dopadající na celou řadu osob, které dosud nepracovaly s digitálními technologiemi, mohlo přispět k ukončení desítek tisíc živností, ale i k tomu, že na konci října 2023 dosud do zřízených a aktivních datových schránek nepřestoupilo dle informací Digitální Informační Agentury 469 tisíc osob.

Úřady přistupují k poskytování informací restriktivně

V průběhu roku 2023 se objevilo několik případů, kdy veřejné instituce odmítly poskytnout požadované informace s odkazem na nové ustanovení § 11 odst. 1 písm. g) zákona o svobodném přístupu k informacím. I přesto, že vrcholný dohledový orgán ÚOOÚ uznal, že pro odepření informací nebyl důvod (poskytnutí by mělo ohrozit rovnost účastníků soudního nebo obdobného řízení), předmětné veřejné instituce se raději soudily. Místo akcentování přístupu otevřenosti tak u řady povinných subjektů převládá restriktivní přístup k poskytování informací. S tím souvisí i specifická oblast zdravotnických informací, které stát i nadále odmítá poskytovat.

Trvá právní nejistota ohledně výkladu a aplikace trestného činu podpory a propagace terorismu

V současnosti mohou soudy v základní sazbě za podporu terorismu udělit trest ve výši dvou až deseti let vězení. Pokud někdo na sociálních sítích neuváženě zveřejní komentář, který naplňuje znaky trestného činu podpory a propagace terorismu, může se při vysoké dolní hranici trestní sazby (pět let) stát, že bude odsouzen k trestu odnětí svobody. Soudům tak nedává trestní zákoník velký prostor k citlivějšímu uvážení při ukládání trestů. Hrozí tak přísné postihování spíše méně společensky škodlivého jednání. S tím souvisí i absence jasné metodiky Nejvyššího státního zastupitelství, která by posílila právní jistotu občanů v tom, jaké konkrétní projevy již naplňují znaky trestného činu podpory a propagace terorismu. Například MV ČR vydalo **varování k použití palestinského hesla**, přičemž namísto alespoň nějaké konkretizace rysů trestného činu uvádělo sousloví „za určitých okolností“, což vyvolává „mrazivý efekt“ omezující svobodu projevu.

Positivní trendy

- Vláda přešla od represivního boje s dezinformacemi k aktivní pozitivní strategické komunikaci.

Negativní trendy

- Policie ČR je dlouhodobě netransparentní v informování o využívání moderních technologií ve své práci. Před veřejností zcela zbytečně tají důležité informace a technologie využívá bez dostatečného právního základu.
- Digitalizace státu přehlíží potřeby digitálně vyloučených občanů, což může vést ke zvyšování sociálního napětí s řadou politických důsledků.
- Mnohé úřady se raději ohledně přístupu k informacím soudí i tehdy, když je zřejmé, že soud prohraje.
- Existuje právní nejistota ohledně výkladu trestného činu podpory a propagace terorismu. Při vysoké dolní hranici trestní sazby hrozí trest vězení za méně společensky škodlivé projevy. Vládní varování před verbálními trestnými činy je právně neurčité a vyvolává tak „mrazivý efekt“, omezující svobodu projevu.
- V rámci evropské legislativy probíhají problematické pokusy prolomit šifrování.

Doporučení expertů pro další období

1. V zákoně o Policii ČR by měl být konkretizován právní základ pro využívání kamerových systémů (namísto současného vágního § 62), případně dalších pokročilých technologií. Provést zásadní změny v zavádění nových technologických nástrojů a v poskytování informací o nich ze strany Policie České republiky, která by měla proaktivně informovat o záměru využití a veřejnost před jejich použitím seznámit se zhodnocením dopadů na ochranu osobních údajů.
2. Respektovat při digitalizaci veřejné správy zájmy a práva lidí, kteří z různých důvodů nepracují s moderními technologiemi. Nenutit občany do digitálních řešení proti jejich vůli a prosazovat je jako svobodné rozhodnutí občanů využívat něco, co pro ně je přínosné.
3. Podporovat presumpci otevřenosti napříč veřejnými institucemi, které by měly ctít literu, smysl a účel zákona o svobodném přístupu k informacím.
4. Schválit novelu trestního zákoníku, která zakotví snížení trestní sazby za komentáře schvalující terorismus (§ 312e odst. 4 trestního zákoníku). Vydat metodiku NSZ k aplikaci tohoto ustanovení v praxi.
5. Podporovat kulturu respektu svobody myšlení – stát by měl více uznávat, že si občané mohou žít dle svého.

„Považuji za alarmující tajemí informací ohledně využívání biometriky ze strany Policie ČR, s nímiž jsme se v minulém roce setkali. Dlouhodobě máme problém s regulací využívání nových technologií u policie ve formě tajných policejních pokynů i s nedostatky hodnocení dopadů na soukromí, kdy policie dle našeho názoru opakovaně porušuje zákon o zpracování osobních údajů. Přitom právě v době prudkého nástupu AI nedostatek veřejné kontroly činnosti bezpečnostních složek může vést brzy k důsledkům, které známe dosud pouze z různých dystopických sci-fi filmů.“

— Jan Vobořil

„Nelze označit za jiné než absurdní, odmítá-li povinný subjekt poskytnout informace o výstavbě dálnice spočívající ve sdělení označení a názvů stavebních objektů, které ještě nejsou pravomocně umístěné; b) sdělení označení a názvů stavebních objektů, které ještě nejsou pravomocně povolené; c) sdělení označení a názvů stavebních objektů, které ještě nejsou zcela realizované; d) sdělení označení a názvů stavebních objektů, které ještě nemají k laudační souhlas.“

— Jitka Jelínková

„Není přípustné, aby stát varoval občany, že nějaký verbální projev může být trestným činem, ale namísto alespoň nějaké konkretizace jeho rysů uváděl sousloví ‚za určitých okolností‘. Výklad zákona může podat až soud, ale stát nemůže rezignovat při takto významném sdělení na svou ‚poučovací povinnost‘ a odpovědnost za to, aby veřejnost dovedla rozlišovat hranici, co se smí a co ne.“

— Oldřich Kužilek